

ویژگی‌های مطالعات شیعی در غرب انگلیسی‌زبان

غلام احیا حسینی*

چکیده

در این نوشتار به موضوع شیعه‌شناسی در غرب و به شکل مطالعه موردی، محدوده غرب انگلیسی‌زبان و سه حوزه مهم آن یعنی انگلستان، امریکا و کانادا پرداخته می‌شود و از نظر زمانی، محدوده پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تا سال‌های پس از واقعه یازده سپتامبر (۱۹۷۹ - ۲۰۰۶) را در نظر خواهد داشت. برای بررسی دقیق‌تر و آماری، بیش از یکصد عنوان کتاب از کتب منتشر شده در حوزه مطالعات شیعی در غرب فهرست شده و تلاش گردیده تا با استفاده از ابزار آمار و نمودار، بخشی از ویژگی‌های مطالعات شیعی در غرب شناخته شود.

واژگان کلیدی

مطالعات شیعی، غرب، انقلاب اسلامی، انگلستان، امریکا، کانادا.

---

* دانش‌آموخته علوم قرآن و حدیث، جامعه‌المصطفی‌العالمیه

مقدمه

با نگاهی گذرا بر سیر مطالعات شیعی در غرب، پی‌می‌بریم که انقلاب اسلامی ایران، شوکی برای جهان غرب بود و آنان را وادار نمود تا بخش زیادی از توان تحقیقی و مطالعاتی مراکز و مؤسسات پژوهشی خود را معطوف مطالعات شیعه‌شناسی نمایند. این امر هم‌چنین نقطه عطفی در سیر تاریخی مطالعات شیعی غرب به حساب می‌آید. تعداد بسیار زیاد آثار منتشر شده در زمینه تشیع در دو دهه اخیر، خود گواهی روشن بر این امر است. اما ما که کانون توجه این مطالعات هستیم، تا چه حد از مطالعات غربیان در زمینه تشیع و شیعه‌شناسی آگاهییم؟ چه افراد، مراکز، مؤسسات و نهادهای تحقیقی، معطوف مطالعات شیعی هستند؟

متأسفانه در پاسخ به این سؤالات، هنوز جواب کاملی دریافت نکرده‌ایم. مشکل نیز از همین گام اول شروع می‌شود؛ زیرا بی‌شک در هیچ پروسه علمی، بدون شناخت توانایی‌های طرف مقابل نمی‌توان به برنامه‌ریزی مناسبی در قبال چشمانی دست یافت که ما را به دید یک پدیده تازه کشف شده می‌نگرند. به رغم اهمیت فراوان شیعه‌پژوهی برای شیعیان و بسیاری از غیرشیعیان، تاکنون شیعه‌پژوهی غربیان معرفی و بررسی بایسته و جدی نشده و شمار آثار مهم در این زمینه، به‌ویژه در زبان فارسی که زبان رسمی ایران - تنها کشوری که مذهب تشیع در آن رسمیت دارد - بسیار اندک است. آثاری که در این زمینه صورت گرفته، عبارتند از:

الف) چند مقاله از دکتر فرهاد دفتری و... در سایت مرکز اسماعیلی لندن؛

ب) مقاله کولبرگ (مطالعات غرب در مورد تشیع)؛

ج) مقاله احمدوند (گذری بر مطالعات شیعی در غرب)؛

د) پایان‌نامه‌ای که اخیراً به عنوان *Study of shi,ism in western academia* در دانشگاه بریستول انگلستان به راه‌نمایی دکتر گلیو در حال تدوین است و به گفته وی، تا دو سال آینده آماده نخواهد شد.

ه) مقدمه انگلیسی دکتر نصر بر ترجمه کتاب شیعه در اسلام نوشته مرحوم علامه طباطبایی با عنوان *The study of Shiism* در :
Allamh Sayyid Muhammd Husayn Tabatabai , Shia , translated by
Sayyid Husayn Nasr , Ansarian Publication ,Qom, without date.
دو تلاش عمده هم در فهرست نمودن آثار مربوط به تشیع انجام شده که به
محدوده زمانی تحقیق حاضر مربوط نیست ولی به منزله تاریخچه‌ای اجمالی از
آن یاد می‌شود:

اولین آن در نیمه اول قرن نوزده انجام شده است که در مجلد نخست Index
Islamicus (نمایه اسلامی، ۱۹۰۶-۱۹۵۵) اثر پیرسون منتشر شد، البته تنها در
صفحه‌های ۸۸۷، عناوین مقالات و آثار غربیان در مورد امامیه فهرست شده
که از کم‌توجهی عمیق غرب به تشیع حکایت می‌کند.
گفتنی است پس از فوت پیرسون، انتشارات بریل کار ایشان را ادامه داد و هر
سال فهرست کامل مطالعات اسلامی را تحت همان عنوان Index Islamicus
منتشر می‌کند که به صورت سی دی هم موجود است.

دومین آن به دونالدسون مربوط می‌شود که نخستین تلاش خویش را در
زمینه فهرست کتب شیعه در کتاب *Shiite Religion* به طور جامع در ۱۹۳۳
منتشر کرد.^۱

مرحوم فلاطوری گزارشی را سال‌ها پیش درباره سهم مطالعات شیعی در
میان مطالعات اسلامی ارائه داده‌اند که به استناد آن، در بین مقاله‌ها و کتاب‌های
منتشر شده درباره اسلام، به یکی از زبان‌های غربی از سال ۱۹۴۳ - ۱۹۶۸ از هر
۳۵۰ کتاب و مقاله، تنها یک مقاله به شیعه دوازده‌امامی اختصاص دارد که این
رقم حتی کمتر از کتب و مقالات مربوط به زیدیه و اسماعیلیه است.^۲ که میزان
توجه به شیعه به ویژه شیعه اثناعشریه را نشان می‌دهد. گزارشی را هم که مرکز
اسلامی لندن از پایان‌نامه‌های مربوط به اسلام تهیه کرده، همین را تأیید می‌کند.

۱. امامیه از منظر غربیان : سایت الشیعه، بی تا.

۲. فلاطوری، عبدالجواد، «تحقیقی در عقاید و علوم شیعه» مندرج در یادنامه علامه امینی، به کوشش
سیدجعفر شهیدی و محمد رضا حکیمی، شرکت سهامی افست، تهران ۱۳۵۲

کتاب چاپ شده در مورد تشیع تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی درصد اندکی از مجموعه مطالعات اسلامی در غرب را شامل می‌شد اما بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و تحت تأثیر آن، جهشی در مطالعات شیعی اتفاق افتاد و شیعه پژوهان کتاب‌های بسیار زیادی در غرب به زبان انگلیسی نگاشتند. نوشتار حاضر نیز در همان زمینه به تحلیل آماری گزیده‌ای از کتب منتشر شده می‌پردازد. گفتنی است که جمع‌آوری همه منشورات شیعی پژوهی در حد این نوشتار نیست. بنابراین، سعی شده تا کتاب‌هایی گردآوری و عرضه شود که در مقایسه با بقیه آثار اهمیت بیشتری دارند.

برخی کتاب‌های منتشر شده در زمینه تشیع پس از پیروزی انقلاب اسلامی
در ایران

سال ۱۹۷۹

ریشه‌ها و پیدایی اولیه تشیع:

Origins and Early Development of Shia Islam, by S. Husain M. Jafri
1979

شیعیان هند:

The Shia of India, John Norman Hollister, New Delhi, Oriental Books
Reprint, 1979

عقاید تشیع، تاریخ و اصول (تعالیم) شیعه:

The Shiite Faith, its history and Teaching, Charles Whittier, Washington
D.C. Congressional Research Service, 1979

***

سال ۱۹۸۰

از نزاع مذهبی تا انقلاب:-

From Religious Dispute to Revolution, Michael Fischer, Cambridge,
Harvard University Press, 1980

***

سال ۱۹۸۲

تصوف و مخالفت (جدایی): اندیشه اجتماعی - مذهبی در دوره قاجار:-

Mysticism and Dissent: Socioreligious Thought in Qajar Iran, Mangol Bayat, Syracuse, Syracuse University Press, 1982

* * *

سال ۱۹۸۳

- نقش رو به افزایش شیعیان در لبنان:

The Expanding Role of the Shia in Lebanon, James Judkins, Leavenworth, U.S. Army Command and General Staff College, 1983

* * *

سال ۱۹۸۴

- از ملی‌گرایی تا اسلام انقلابی:

From Nationalism to revolutionary Islam, Amir Arjomand, Macmillan, 1984

- حرکت امل و بسیج سیاسی شیعیان لبنان:

Harakat Amal and the Political Mobilization of the Shia of Lebanon, Augustus Norton, R. Publication, 1984

- سایه خدا و امام غایب؛ نظام مذهبی - سیاسی و سیر تحولات اجتماعی

تشیع ایران از آغاز تا ۱۸۹۰:

The Shadow of God and the Hidden Imam: Religion, Political Order and Societal Change in Shiite Iran from the Beginning to 1890, Said Arjomand, Chicago, University of Chicago Press, 1984.

- درآمدی بر فقه شیعه؛ مطالعه کتاب‌شناختی نوشته سید حسین مدرسی

طباطبایی:

An Introduction to Shii Law: A Bibliographical Study, London, Ithaca press, 1984

* * *

سال ۱۹۸۵

- دیباچه‌ای بر تشیع؛ تاریخ و تعالیم (اصول) شیعه دوازده امامی:

An Introduction to Shi'i Islam: The History and Doctrines of Twelver Shi'ism. Momen, Moojan. New haven: Yale University Press, 1985.

- شیعیان لبنان؛ طغیان علیه محرومیت:

Lebanon's Shias: Revolt of the Dispossessed, Washington D.C, Middle East Research & Information Project, 1985

- جماعت‌خانه اسماعیلی و مرکز برنابی کانادا:

The Ismaili Jamatkhana and Center Burnaby Canada, Bruno Freschi, Burnaby, Islamic Publications, 1985

- ردای پیامبر؛ مذهب و سیاست در ایران:

The Mantle of the Prophet: Religion and Politics in Iran, Roy Mottahedeh, New York, Simon and Schuster, 1985

- جامعه شیعی و آینده لبنان:

The Shia Community and the Future of Lebanon, Helena Cobban, Washington D.C, American Institute for Islamic Affairs, 1985

* * *

سال ۱۹۸۶

- تاریخ اجتماعی - فکری از شیعه اثناعشری در هند همراه با تحلیلی از تشیع

نخستین:

A Socio-Intellectual History of the Isna Ashari Shiis in India with an Analysis of Early Shiism, Saiyid Athar Abbas Rizvi, Campbell, Marifat Publication House, 1986

- تشیع و اعتراض اجتماعی:

Shiism and Social Protest, Juan Cole, New Haven, Yale University press, 1986

- زبان فارسی و تشیع، سمبل‌های ملی:

The Persian Language and the Shia as Nationalist Symbols: a Historical Survey, Jan Weryho, Charlottetown, University of Prince Edward Island, 1986

- امام ناپدید شده؛ موسی صدر و شیعیان لبنان:

The Vanished Imam: Musa al-Sadr and the Shia of Lebanon, Fouad Ajami, Ithaca, Cornell University Press, 1986

* * *

سال ۱۹۸۷

- مذهب بابی و بهایی؛ از تشیع مسیحایی (منتظر) تا یک مذهب جهانی:

The Babi and Baha'i Religion: From Messianic Shi'ism to a World Religion. Smith, Peter. Cambridge: Cambridge University Press, 1987

- امل و شیعه؛ تنازع برای روح لبنان:

Amal and the Shia: Struggle for the Soul of Lebanon, Augustus Norton, Austin, University of Texas Press, 1987

- در پس آشوب مکه:

Behind the Riot in Mecca, Martin Kramer, Washington D.C, Washington Institute of Near East Policy, 1987

- شیعیان افراطی؛ فرق غلات:

Extremist Shiites: The Ghulat Sects, Matti Moosa, Syracuse, Syracuse University Press, 1987

- تشیع، مقاومت و انقلاب (و نیز منتشر شده در مجموعه مقالات کنفرانس

تل آویو):

Shiism, Resistance and Revolution, Martin Kramer, Boulder, Westview Press, 1987. & London, Mansell, 1987. & Tel Aviv University, 1987.

- ناپدید شدن عجیب امام موسی صدر:

The Strange Disappearance of Imam Moussa Sadr, Peter Theroux, London, Weidenfeld and Nicolson, 1987

* * *

سال ۱۹۸۸

- قدرت و فرهنگ سیاسی در تشیع:

Authority and Political Culture in Shiism, Said Arjomand, Albany, State University of New York Press, 1988

- متفکران نخستین شیعه امامیه:

Early Shiite Imamiyyah Thinkers, Akhtar Vahid, New Delhi, Ashish Publication House, 1988

- (امام) خمینی، انقلاب ایرانی و باور شیعی:

Khomeini, Iranian Revolution and the Shiite Faith, Muhammad Manzur Mumani, London, Furqan Publications, 1988.

- عقاید مذهبی در یک روستای ایرانی:

Religious Beliefs in a Persian Village, Reinhold Loeffler, Albany, State University of New York Press, 1988.

- ریشه‌های تشیع شمال هند در ایران و عراق؛ مذهب و دولت در اواد:

Roots of North Indian Shiism in Iran and Iraq: Religion and State in Awadh, Juan Ricardo Cole, Berkeley, University of California Press, 1988.

- شیعه و شیعیان در هند؛ بررسی اجتماعی - فرهنگی:

Shias and Shia Islam in India: a Study in Society and Culture, Nadeem Hasnain and Abrar Husain, New Delhi, Harnam Publications, 1988.

- تشیع؛ مبانی، تفکر و معنویت:

Shiism: Doctrines, Thought and Spirituality, Seyyed Hossein Nasr, Albany, State University of New York Press, 1988

- دروزیه:

The Druze. Betts, Robert Brenton. New Haven: Yale University Press, 1988

- انقلاب ایدئولوژیک در آیین تشیع؛ اقتدار و فرهنگ سیاسی در مذهب شیعه:

Ideological revolution in Shi'ism Dalma: Authority and political culture in shi'ism: Amir Arjomand, State university of New York Press, 1988

***

سال ۱۹۸۹

- در انتظار هزاره؛ تشیع در تاریخ:

Expectation of the Millennium: Shiism in History, Seyyed Hossein Nasr, Albany, State University of New York Press, 1989

- قیام و نوسازی؛ ایجاد جنبش بابی در ایران:

Resurrection and Renewal: the Making of the Babi Movement in Iran, Abbas Amanat, Ithaca, Cornell University Press, 1989.

- استقرار روحانیت در ایران:

The clerical Establishment in Iran, Nikola Schahgaldian, Santa Monica, Rand Corp, 1989

***

سال ۱۹۹۰

- عمامه به جای تاج؛ انقلاب اسلامی در ایران:

The Turban for the crown: the Islamic Revolution in Iran, Amir Arjomand, Said, Oxford University press, 1990.

- درباره اسلام و تشیع:

On Islam and Shiism, Ahmad Kasravi, Costa Mesa, Mazda Publishers, 1990.

- ماهیت و آینده بنیادگرایی شیعیان:

The Nature and Future of Shiite Fundamentalism, Angus Ramsay, Carlisle Barracks, U.S. Army War College, 1990

***

سال ۱۹۹۱

- عقیده و فقه در تشیع امامی:

Belief and Law in Imami Shiism, Etan Kohlberg, Aldershot, Variorum, 1991.

- تصوف و تشیع:

Sufism and Shiism, Mustafa Shaybi, Surry, LAAM, 1991

***

سال ۱۹۹۲

- رنج بی پایان؛ قیام ۱۹۹۱ در عراق و عواقب آن:

Endless Torment: The 1991 Uprising in Iraq and its Aftermath, Eric Goldstein, Whitley, Andrew Publication, 1992.

- ظهور اسلام؛ پیش‌گویی، امامت و منجی‌گرایی:

The Emergence of Islam: Prophecy, Imamate, and Messianism in Perspective, Mostafa Vaziri, New York, Paragon House, 1992.

- انقلاب ایران و دنیای اسلام:

The Iranian Revolution and the Muslim World, David Menashri, Boulder, Westview Press, 1992.

- جنبش اسلامی شیعیان عراق:

The Islamic Movement of Iraqi Shias, Joyce Wiley, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1992

- تاریخ و عقاید اسماعیلیه:

The Ismailis: Their History and Doctrine, Farhad Daftary, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.

- تشیع؛ آیین پرستش و تقوای فراگیر در یک جامعه مسلمان:

The Shiites: Ritual and Popular Piety in a Muslim Community, David Pinault, London, Tauris, 1992

- تحریک نظامی لبنان؛ موسی صدر و جامعه شیعه:

A Lebanon Defied: Musa al-Sadr and the Shia Community, Majed Halawi, Oxford, Westview Press, 1992.

- بغداد در میانه شیعیان و کردها:

Baghdad between Shia and Kurds, Ofra Bengio, Washington D.C, Washington Institute for Near East Policy, 1992.

- کاتالیزور (تسریع کننده واکنش‌های) جامعه؛ موسی صدر و بیداری تشیع در

لبنان:

Catalyst and Community: Musa al-Sadr and the Shia Awakening in Lebanon, Majed Halawi, London, Westview Press, 1992.

- بررسی یک دانشمند اسلامی دوره میانه؛ کتابخانه ابن طاووس:

A Medieval Muslim Scholar at Work: Ibn Tawus and his Library. Etan Kohlberg, Leiden: Brill, 1992.

- شیعه، فرق و تصوف؛ ابعاد تاریخی، ملاحظات روش‌شناختی رسوم دینی:

Shia Islam, Sects and Sufism: Historical Dimensions, Religious Practice an Methodological Considerations, F Jodg, Utrecht, Houtsma Stichting, 1992

***

سال ۱۹۹۳

- تشیع فلسفی نخستین:

Early Philosophical Shi'ism, Paul E. Walker, Cambridge University Press, 1993.

- بحران و تثبیت در دوره شکل‌گیری تشیع؛ ابوجعفر ابن‌قبة الرازی و هم‌راهی او

با اندیشه تشیع امامی:

Crisis and Consolidation in the Formative Period of Shiite Islam: Abu Jafar Ibn Qiba al-Razi and his Contribution to Imamite Shiite Thought, Hossein Modarressi, Princeton, Darwin Press, 1993.

- عراق؛ ناپیدایی روحانیون و طلاب شیعه:

Iraq: Disappearance of Shia Clerics and Students, Amnesty International, London, International Secretariat Publication, 1993.

- کارآیی دینی در اسلام معاصر؛ شعائر عبادی شیعه در جنوب آسیا:

Religious Performance in Contemporary Islam: Shii Devotional Rituals in South Asia, Vernon James Schubel, Columbia, University of South Carolina Press, 1993.

- عربستان سعودی، تعصب مذهبی؛ دستگیری، توقیف و شکنجه مسیحیان و

شیعیان:

Saudi Arabia: Religious Intolerance: the Arrest, Detention and Torture of Christian Worshipers and Shia Muslims, Amnesty International, New York, 1993.

- شیعیان لبنان و خشونت سیاسی:

The Lebanese Shia and Political Violence, Elizabeth Picard, Geneva, United Nations Research Institute for Social Development, 1993.

- شیعیان پاکستان؛ بازتاب و مشکلات برای تحقیقات بعد:

The Shia of Pakistan: Reflection and Problems for Further Research, Nikki Keddie, Los Angeles, Von Grunebaum Center for Near Eastern Studies, University of California, 1993.

- الهیات ناخشنودی؛ بنیادگرایی آرمانی انقلاب اسلامی در ایران:

Theology of Discontent: the Ideological Foundation of the Islamic Revolution in Iran, Hamid Dabashi, 1993.

***

سال ۱۹۹۴

- سرچشمه‌های حکمت؛ پژوهشی در مورد کتاب الینابیع ابویعقوب سجستانی:

Wellsprings of Wisdom: A Study of Abu Ya'qub al-Sijistani's Kitab al-Yanabi, Paul E. Walker, University of Utah Press, 1994.

- رهبری در جمهوری اسلامی و هیأت حاکم شیعه:

Leadership in the Islamic Republic and the Hierarchy of Shia Islam, Canadian Security Intelligence Service, Analysis and Production Branch, 1994.

- ولایت در سپیده‌دمان تشیع:

The Devine Guide in Early Shiism: the Sources of Esotericism in Islam, Mohammad Ali Moezzi, Albany, State University of New York, 1994.

***

سال ۱۹۹۵

- دین و انقلاب در دنیای معاصر؛ اسلام علی شریعتی و انقلاب ایران:

Religion and Revolution in the Modern World: Ali Shariati's Islam and Persian Revolution, Naghi Yousefi, Lanham, University Press of America, 1995.

- تشیع؛ حکومت، ایدئولوژی و آیین:

Shiite Islam: Polity, Ideology and Creed, Yann Richard, Cambridge, Blackwell, 1995.

- تخت طلا؛ زندگی آقاخانها:

Throne of Gold: the Lives of the Aga Khans, Anne Edwards, London, Harper Collins, 1995

***

سال ۱۹۹۶

- تشیع در قرن دوازدهم و انقلاب اسلامی ایران:

Shiism in the Twentieth Century, and the Islamic Revolution of Iran, Hasan Onat, Ankara, Research Foundation for Public Services, 1996

***

سال ۱۹۹۷

- شجره‌نامه سادات:

Genealogy of Sayyids, Syed Ali Yousef, Chicago, Open School, 1997.

- ایران؛ نقض حقوق بشر در برابر رهبران دینی شیعه و پیروان آنها:

Iran: Human Rights Violations against Shia Religious Leaders and their Followers, Amnesty Internatinal, London, International Secretarial Publication, 1997.

- نمای جامعه شیعی عراقی در ویکتوریا:

Profile of the Iraqi Shia Community in Victoria: Tim Hoffmann, Collingwood, Ecumenical Migration Center, 1997.

- تشیع؛ از مذهب تا انقلاب:

Shia Islam: from Religion to Revolution, Jeinz Halm and Allison Brown, Princeton, Markus Wiener Publishers, 1997.

- اسماعیلیان سوریه؛ خط همیشه زنده امامت:

Syrian Ismailism: the Ever Living Line of the Imamate, Nasseh Ahmad Mirza, Richmond, Curzon, 1997.

- بدون فراموشی امام؛ تشیع لبنان در جامعه امریکا:

Without Forgetting the Imam: Lebanese Shiism in an American Community, Linda Walbridge, Detroit, Wayne State University Press, 1997.

***

سال ۱۹۹۸

- تاریخ مختصر اسماعیلیه؛ سنت‌های یک جامعه مسلمان:

A Short History of the Ismailis: Traditions of a Muslim Community, Farhad Daftary, Princeton, Markus Wiener Publication, 1998.

- سیر وسلوک؛ نصیرالدین توسی:

Contemplation and Action : Nasir aldin tusi, Dr Sayyad Jalal Badakhchani, I.B. Taurus and Co. Ltd, 1998.

- اسلام ایرانیان؛ مفهوم شخصی (!):

Iranian Islam: the Concept of the Individual, Nader Ahmadi, New York, St. Martin's Press, 1998.

- راست کیشی شرعی اسلامی؛ واکنش شیعه اثناعشری به نظام شرعی تسنن:

Islamic Legal Orthodoxy: Twelver Shiite Responses to the Sunni Legal System, Bevin Stewart, Salt Lake City, University of Utah Press, 1998.

- تعصب پارسا؛ ظهور بنیادگرایی مدرن در ایالات متحده و ایران (!):

Pious Passion: the Emergence of Modern Fundamentalism in the United States and Iran, Martin Riesebrodt, Berkeley, University of California Press, 1998.

- دانشمندان شیعه در عراق قرن نوزدهم؛ علمای نجف و کربلا:

Shii Scholars of Nineteenth Century Iraq: The Ulama of Najaf and Karbala, Meri Litvak, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

- نهادهای اجتماعی تشیع؛ تحلیل انسان‌شناختی:

Social Institutions of Shia Muslims: an Anthropological Analysis, Syed Kamil Husain, New Delhi, Classical Publication, 1998.

- حاکم عادل در تشیع؛ اقتدار فراگیر فقیه امامی:

The Just Ruler in Shite Islam: the Comprehensive Authority of the Jurist Imamite Jurisprudence, Abdulaziz Sachedina, Oxford, Oxford University Press, 1998.

* * *

سال ۱۹۹۹

- حزب الله لبنان؛ آرمان‌های افراطی در برابر سیاست‌های دنیوی:

Hizballah of Lebanon: Extremist Ideals vs. Mundane Politics, Augustus Norton, New York, Council on Foreign Relations, 1999.

- اسلام و جنسیت؛ مباحثه مذهبی در ایران معاصر:

Islam and Gender: the Religious Debate in Contemporary Iran, Ziba Mir Hosseini, Princeton, Princeton University Press, 1999.

- تفاسیر و کتاب مقدس در تشیع امامی نخستین:

Scripture and Exegesis in Early Imai-Shiism, Meir Mikhael Bar-Asher, Boston, Brill, 1999.

- منشورات شیعه در لبنان:

Shia's Publishing in Lebanon, Stephan Rosiny, Berlin, Das Arabische Buch, 1999.

- جامعه شیعی عراق؛ منبعی برای جامعه‌شناسان و مأموریت‌های اصلی:

The Iraqi Shia Community: a Resource for Community Workers and Mainstream Agencies, Tim Hoffmann, Collingwood, Ecumenical Migration Center, 1999.

- جهان علویان؛ پیامدهای فرهنگ و هویت:

The World of the Alevis, Issues of Culture and Identity, Gloria Clarke, New York, AVC Publication, 1999.

- تشیع دوازده امامی در ایران عصر مغول:

Twelver Shiism in Mongol Iran, Judith Pfeiffer, Cihagir, Orient-Institut de DMG, 1999.

***

سال ۲۰۰۰

- امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی:

Commanding Right and Forbidding Wrong in Islamic Thought, M.A. Cook, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

- اندیشه‌های نخستین شیعی؛ تعالیم امام محمد باقر علیه السلام:

Early Shi'I Thought: the Teachings of Imam Muhammad al-Bahir, Arzina Lalani, New York, St. Martines Press, 2000.

- تردید اجتناب ناپذیر؛ دو نظریه فقه شیعی:

Inevitable Doubt: Two Theories of Shii Jurisprudence, R. Gleave, Boston, Brill, 2000.

- جنگ جنوب لبنان؛ بنیادگرایی شیعیان لبنان:

The Battle of South Lebanon: the Radicalization of Lebanon's Shiites, 1982-1985, Ferdinand, Smit, Amsterdam, Bulaaq, 2000.

- دوره شکل‌گیری تشیع دوازده امامی؛ مباحثات حدیثی میان قم و بغداد:

The Formative Period of Twelver Shiism: Hadith as Discourse between Qom and Baghdad, Andrew Newman, Richmond, Curzon, 2000

***

سال ۲۰۰۱

- آیت‌الله‌ها، صوفیان و نظریه پردازان؛ حکومت، مذهب و جنبش‌های اجتماعی

در عراق:

Ayatollah's, Sufis and Ideologues: State, Religion and Social Movements in Iraq, Falih Abd al-Jabbar, London, Saqi, 2001.

- اسب کربلا؛ زندگی عبادی مسلمان در هند:

Horse of Karbala: Muslim Devotional Life in India, David Pault, Boston, Macmillan, 2001.

- ملاها در مرکز؛ اسلام و مدرنیته در برابر داودی بوهراس:

Mullahs on the Mainframe : Islam and Modernity Among the Daudi Bohras, Jonah Blank, Chicago, University of Chicago Press, 2001.

- شیعه، مرور منتقدانه؛ کشمکش میان شیعه و شیعیان:

Shiah: a Critical Revision: the Conflict between Shiah and Shiites, Musa Musawi, Dearborn Heights, al-Duktur Publication, 2001.

- میراث تشیع؛ مقالاتی پیرامون سنت کلاسیک و مدرن:

Shiite Heritage: Essays on Classical and Modern tradition, Lynda Clarke, Binghamton, Global Publication, 2001.

- اعراب شیعی؛ مسلمانان فراموش شده:

The Arab Shia: the Forgotten Muslims, Graham Fuller, New York, Palgrave, 2001.

- سنت‌های آموزشی فاطمیان:

The Fatimids and Their Traditions of Learning, Heinz Halm, Tauris, 2001.

- عالم‌ترین شیعه؛ نهاد مرجع تقلید:

The most Learned of the Shia: the Institution of Marja Taqlid, Linda Walbridge, New York, Oxford University Press, 2001.

- زائران بیت‌المقدس و تروریست‌ها؛ جنگ جویان پروردگار:

The Templars and the Assassins: The Militia of Heaven, James Wasserman, Destiny Books, 2001.

- تشیع دوازده‌امامی در عصر حاضر؛ فرهنگ دینی و تاریخ سیاسی:

The Twelver Shia in Modern Times: Religious culture and political history, Rainer Brunner and Werner Ende, Boston, Brill, 2001.

برخی از آثار منتشر شده پس از واقعه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱

سال ۲۰۰۲

- حزب الله؛ سیاست و مذهب:

Hizbullah: Politics and Religion, Amal Saad-Ghorayeb, London, Pluto Press, 2002.

- بنیادگرایی اسلامی، فمینیسم و نابرابری جنسی در ایران تحت رهبری [امام]

خمینی:

Islamic Fundamentalism, Feminism, and Gender Inequality in Iran under Khomeini, Masoud Kazemzadeh, Lanham, University Press of America, 2002.

- کاتولیک‌های رومی و شیعیان؛ نماز، تعصب و سیاست:

Roman Catholics and Shia Muslims: Prayer, Passion & Politics, James Bill and John Williams, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 2002.

- فضای روحانی و جنگ مقدس؛ سیاست، فرهنگ و تاریخ تشیع:

Sacred Space and Holy War: the Politics, Culture and History of Shi'ite Islam, Juan Ricardo Cole, London, Tauris, 2002.

- نجات مغولان؛ ادامه سنت اسماعیلی در ایران:

Surviving the Mongols: the Continuity of Ismaili Tradition in Persia, Nadia Eboo Jamal, London, Tauris, 2002.

- شمشیر و قلم؛ سیاست در دوره نخستین صفوی:

The Sword and the Pen: Diplomacy in Early Safavid Iran, Collin Paul Mitchell, Ann Arbor, UMI, 2002.

* * *

سال ۲۰۰۳

- شیعیان عراقی تحت اشغال:

Iraq's Shiites under Occupation, Brussels, International Crisis Group, 2003.

- حیات تشیع؛ مثال‌هایی از انجام مناسک مردان مسلمان در ایران معاصر:

Living Shiism: Instances of Ritualisation among Islamist Men in Contemporary Iran, David Thurfjell, Uppsala, Uppsala University Press, 2003.

- شیعه؛ عقاید و تاریخ:

Shii Islam: Doctrines and History, Hamid Algar, London, Saqi, 2003.

- مباحثات سیاسی علویان و تلاش برای حضور در محیط عمومی:

The Political Discourse of Alevism and the Quest for Representation in the Public Sphere, Nigar Bulut, Ankara, METU, 2003.

- نوسازی فقه اسلامی؛ محمد باقر صدر، نجف و (روابط) بین‌الملل شیعی:

The Renewal of Islamic Law: Muhammad Bager al-Sadr, Najaf and the Shii International, Chibli Mallat, New York, Cambridge University Press, 2003.

- سایه شمشیرها؛ جهاد و مبارزه میان اسلام و مسیحیت:

The Shade of Swords: Jihad and the Conflict between Islam and Christianity, M. Akbar, London, Rutledge, 2003.

- شیعیان عراق (با مقدمه تازه مؤلف):

The Shi'is of Iraq: with a New Introduction by the Author, Yitzhak Nakash, Princeton, Princeton University Press, 2003.

- جنبش شیعی در عراق:

The Shi'ite Movement in Iraq, Falih Abd al-Jabbar, London Saqi, 2003.

- تشیع:

Shi'ism, Edited by Etan Kohlberg, Hebrew University of Jerusalem, Israel, 2003.

* * *

سال ۲۰۰۴

- میان جشن و سوگ‌واری؛ آیین‌های محرم و ظهور قلم‌روی عمومی اولیه ایران

معاصر در دوره صفوی:

Between Carnival and Mourning: Muharram Rituals and the Emergence of the Early Modern Iranian Public Sphere in the Safavi Period, Babak Rahimi, Florence, European University Institute, 2004.

- گفت‌گویی کاتولیک‌ها و شیعه؛ مطالعاتی در الهیات و معنویت:

Catholics and Shi'a in Dialogue: Studies in Theology and Spirituality, Anthony O'Mahony and Wulstan Peterbus, London, Melisende, 2004.

- تشیع:

Shiism, Heinz Halm, New York, Columbia University Press, 2004.

- آینده عراق؛ دیکتاتوری، دموکراسی یا تجزیه:

The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy, or Division, Lian Anderson and Gareth Stansfield, New York, Palgrave Macmillan, 2004.

- امریکا و روحانیون شیعه عراقی؛ شرکا یا رقبا (دشمنان):

The United States and Iraq's Shi'ite Clergy: Partners or Adversaries, Andwer Terril, Charlisle, Strategic Studies Institute, 2004.

- وحدت اسلامی در قرن بیستم؛ الازهر و تشیع در میانه برقراری و قطع روابط

حسنه:

Islamic Ecumenism in the 20th Century: the Azhar and Shiism between Rapprochement and Restraint, Rainer Brunner, Boston, Brill, 2004.

***

سال ۲۰۰۵

- بحران فرقه گرایی در بحرین:

Bahrain's Sectarian Challenge, Brussels, International Crisis Group, 2005.

- فضل الله؛ به وجود آمدن یک رهبر شیعی تندرو(!):

Fadlallah: the Making of a Radical Shi'ite Leader, Jamal Sankari, London, SAQI, 2005.

- آینده عراق؛ تبعات تغییر در حکومت:

Iraq's Future: the Aftermath of Regime Change, Toby Dodge, New York, Routledge for the International Institute of Strategic Studies, 2005.

- محور شرارت؛ ایران، حزب الله و ترور فلسطینی(!):

The Axis of Evil: Iran, Hizballah, and the Palestinian Terror, Shaul Shai, New Brunswick, Transaction Publishers, 2005.

- شهدای کربلا؛ سمبولها و شعائر شیعی در ایران معاصر:

The Martyrs of Karbala: Shii Symbols and Rituals in Modern Iran, Kamran Aghaie, Seattle, University of Washington press, 2005.

- نقش علما در جنبش‌های اجتماعی شیعه؛ بحرین، لبنان و عراق:

The Role of the Ulama in the Shiite Social Movements: Bahrain, Lebanon and Iraq, Brian Maynard, Monterey, Naval Postgraduate School, 2005.

- دستورالعمل پنهان اسماعیلیه؛ کشمکش اسماعیلیه نزاری نخستین در مقابل

جهان اسلام:

The Secret Order of Assassins: the Struggle of the Early Nizari Ismailis against the Islamic World, Marshall Hudgson, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2005.

- شیعیان لبنان؛ قبایل، احزاب و روحانیون:

The Shi'a of Lebanon: Clans, Parties and clerics, Rodger Shanahan, New York, Palgrave Macmillan, 2005.

- تقویت تشیع؛ چگونه نزاع‌های داخلی اسلام آینده را شکل می‌دهد(1):

The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will shape the Future, Vali Nasr, Norton Publications, 2005.

- مسأله شیعه در عربستان سعودی:

The Shiite Question in Saudi Arabia, Brussels, International Crisis Group, 2005.

- شیعیان دوازده امامی اقلیت مسلمان در هند؛ منبر اشک‌ها:

The Twelve Shia as a Muslim Minority in India: Pulpit of Tears, Toby Howarth, London, Routledge Cruzon, 2005.

- فهم شیعیان عراقی؛ برداشت‌های غلط در دولت امریکا از دهه ۱۹۷۰ تا کنون:

Understanding Iraq's Shiis: Evolving Misconceptions within the U.S. Government from the 1970's to the Present, Daron Mizell, Monterey, Naval Postgraduate School, 2005.

- اهل سنت و شیعه:

The Sunnis and Shias , by Arthur Naylor Wollaston, Kessinger Publishing (December 2005).

* * *

سال ۲۰۰۶

- افسونی جدید؛ جنسیت و تقوای عمومی در شیعیان لبنان:

An Enchanted Modern: Gender and Public Piety in Shia Lebanon, Lara Deeb, Princeton, Princeton University Press, 2006.

- میراث محمد ﷺ و ریشه‌های اختلاف میان شیعه و اهل سنت:

The Heirs of the Prophet Mohammad and the roots of the Sunni-Shia Schism, Barnaby Rogerson, London, Little brown 2006.

- میراث پیامبر ﷺ، کاریزما و اقتدار مذهبی در تشیع:

The Heirs of the Prophet: Charisma and Religious Authority in Shiite Islam, Liyakatali Takim, Albany, State University of New York Press, 2006.

- شیعیان جبل عامل و لبنان جدید؛ جامعه و دولت ملی ۱۹۱۸-۱۹۴۳:

The Shi'is of Jabal Ail and the New Lebanon: Community and nation State, 1918-1943, Tamara Chalabi, New York, Palgrave Mcmillan, 2006.

- بانوان کربلا؛ انجام شعائر و مباحثات سمبولیک در شیعه معاصر:

The Women of Karbala: Ritual Performance and Symbolic Discourses in Modern Shii Islam, Karman Aghaie, Ustin, University of Texas Press, 2006.

- اندوه شیعیان:

Grieving Shias , by Raza Ali Hasan, Sheep Meadow Press - January 2006.

* * *

کتاب‌هایی که تاریخ نشر آنها ذکر نشده است:

- مفهوم هویت و مقاصد مذهبی؛ زنان برجسته اثنا عشری در غرب:

Constructing Identities and Religious Meanings: Ithna Ashari Shi'a Women Raised in the West, Gul Joya Jafri, Ottawa, National Library of Canada.

- جنگ عراق؛ دستور جلسه‌های نهان و توطئه بابل؛ فشار منطقه‌ای بر شیعیان،

کردها، اهل سنت و عرب‌ها:

The Iraq War: Hidden Agendas and Babylonian Intrigue: The Regional Impact on Shiites, Kurds, Sunnis and Arabs , by Raphael Israeli.

- شیعه دوازده امامی در دوران جدید؛ فرهنگ مذهبی و فرهنگ سیاسی

(مطالعات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در خاورمیانه و آسیا):

The Twelve Shia in Modern Times: Religious Culture & Political Culture (Social, Economic and Political Studies of the Middle East and Asia) by Rainer Brunner (Editor), Werner Ende (Editor).

- چشم‌انداز شیعی و سنی اسلام؛ مقایسه بی طرفانه اصول شیعه و سنی مبتنی بر

قرآن کریم و حدیث:

Shia & Sunni Perspective on Islam: an Objective comparison of the shia and sunni doctrines based on the holy quran and hadith, by Dr. Ahmad Abdullah Salamah (Author).

- افتخار جهان تشیع؛ افسانه زیارت (1):

The glory of the Shia world,; The tale of pilgrimage, tr. & ed. from a Persian manuscript, by Percy Molesworth Sykes.

- سرگذشت شیعیان:

Shia Muslims' case ,by Hooseinbhoy Abdoolabhoy Lalljee (Author).

- تشیع یا اسلام اصیل:

Shia'ism: Or, original Islam ,by Salman Ghaffari (Author).

- مکتب تشیع در اسلام و فرق با تأکید بر اسماعیلیه:

The Shia school of Islam and its branches, especially that of the Imamee-Ismailies: A speech ,by E. I Howard.

- چرا من شیعه شدم؟

Why I became a Shia ,by Latif Ali.

- نظام‌نامه (قانون اساسی) شیعیان اسماعیلی در افریقا:

The constitution of the Shia Imami Ismailis in Africa ,by Karim (Author).

- ارث در اسلام؛ فقه حنفیه و شیعه:

Inheritance in Islam: Hanafi & Shia laws ,by Imdad Hussain Minhas.

- تناقض اسلامی؛ روحانیت شیعه، بنیادگرایان سنی و ظهور دموکراسی عربی:

The Islamic Paradox : Shiite Clerics, Sunni Fundamentalists, and the Coming of Arab Democracy ,by Reuel Marc Gerech.

- علمای شیعه و قدرت سیاسی:

Shiite Ulama And Political Power ,by Ahmad Kazemi Moussavi.

- بدنه روحانی و زمین الهی؛ از ایران مزدایی تا ایران شیعی:

Spiritual Body and Celestial Earth: From Mazdean Iran to Shiite Iran (Bollingen Series (General)) Henry Corbin, Nancy Pearson (Translator).

- آل بویه در عراق:

The Buwayhid Dynasty in Iraq, Donohue, J.J. Shaping Institutions for the Future.

- [امام] خمینی، شاه، آیت‌الله، انفجار شیعی:

Khomeine, the Shah, the Ayatollah, the Shi'ite Explosion / Stone, Eddie.

- جانشینی حضرت محمد ﷺ؛ مطالعه‌ای در مورد خلافت نخستین:

The Succession to Muhammad, A Study of the Early Caliphate / Madelung, Wilferd.

- اقتدار مذهبی در تشیع؛ از مقام فتوا تا سازمان مرجعیت:

Religious authority in Shi'ite Islam : from the office of mufti to the institution of marja' / Ahmad Kazemi Moussavi.

- اندیشه سیاسی تشیع:

Shia political thought / Ahmad Vaezi.

- اقتدار و فرهنگ سیاسی در تشیع:

Authority and political culture in Shi'ism / edited by Said Amir Arjomand.

- زیارت شیعی از مکه؛ ۱۸۸۵-۱۸۸۶ سفرنامه میرزا محمد حسین فراهانی:

Shiite Pilgrimage To Mecca (1885 -1886): The Safarnameh Of Mirza Mohammad Hosayn Farahani , Farmayan, Hafez - Daniel, EltonL.

- تأثیرات خارجی بر شیعیان آمریکا:

Foreign Influences on American Shi'ism, LIYAKATALI TAKIM.

ویژگی‌های مطالعات شیعی

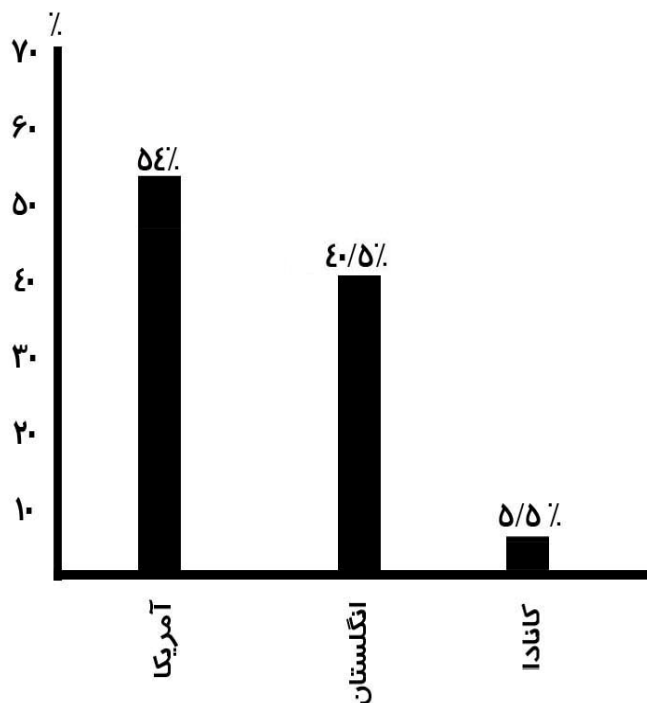
از آن جهت که نتیجه کار علمی پژوهش‌گران، به‌ویژه در بخش علوم انسانی، معمولاً به صورت کتاب عرضه می‌شود، برای پی‌بردن به برخی از ویژگی‌های مطالعات شیعی در محدوده مکانی و زمانی مورد مطالعه، با استفاده از زبان آمار، سعی در نشان دادن آنها داریم.

نکته گفتنی در مورد کشور کانادا این است که با توجه به جوان بودن مطالعات شیعی در کانادا و وجود تعداد اندک مراکز شیعه‌پژوهی در این کشور

آمار زیادی از خود نشان نداده، علاوه بر این که بیشتر اتکای شیعه‌پژوهی این حوزه جغرافیایی بر شیعه‌پژوهانی از ایران و امریکا استوار است.

الف) نسبت کتاب‌های منتشر شده در کشورهای مورد مطالعه

تعداد ۱۰۴ کتاب، محدوده آماری کتب منتشر شده در سه حوزه جغرافیایی مورد مطالعه یعنی امریکا، انگلیس و کانادا است که در گزارش حاضر نمایه شده‌اند. و بین سال‌های ۱۹۷۹ تا ۲۰۰۱ (تا واقعه یازده سپتامبر) انتشار یافته‌اند. در نگاه کلی به درصد چاپ و انتشار کتب در هر یک از سه حوزه یاد شده، نسبت نزدیک چاپ و انتشار کتب مربوط به شیعه‌پژوهی در دو کشور امریکا (۵۴٪) و انگلیس (۴۰/۵٪)، نشان دهنده دغدغه مراکز علمی و تحقیقی این کشورها در زمینه این بخش از مطالعات اسلامی است.

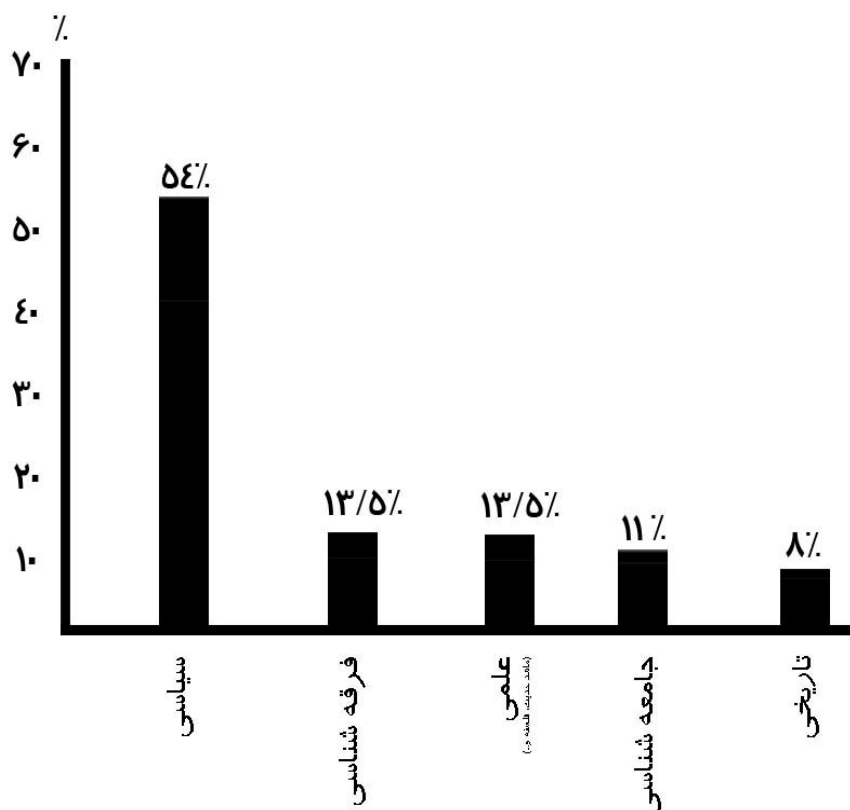

نسبت کتابهای منتشر شده در کشورهای آمریکا، انگلستان و کانادا
(از ۱۹۷۹ تا قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱)

ب) نسبت کتاب‌های منتشر شده در کشورهای مورد مطالعه بر حسب موضوع

با مطالعه فهرست کتاب‌های منتشر شده و تقسیم بندی موضوعی آن در ذیل پنج گروه عمده سیاسی، فرقه‌شناسی، مباحث علمی خاص مذهب تشیع نظیر فقه، حدیث، عرفان، فلسفه و کلام، جامعه‌شناسی و تاریخی، تفاوت معناداری میان کتاب‌های منتشر شده در حوزه سیاسی تشیع در مقایسه با دیگر حوزه‌ها به چشم می‌خورد. به نظر می‌رسد توجه به بعد سیاسی انقلاب اسلامی ایران از دیگر ابعاد بیشتر بوده در نتیجه توجه شیعه‌پژوهان و مراکز شیعه‌پژوهی غرب به این بعد از تشیع بیشتر جلب شده است.

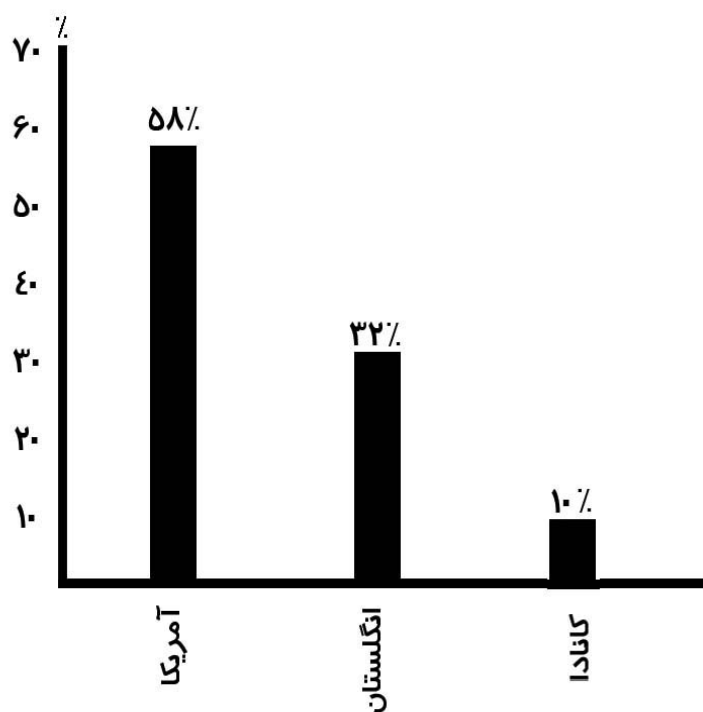

نسبت کتاب‌های منتشر شده در کشورهای مورد مطالعه بر حسب موضوع (از ۱۹۷۹ تا قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱)

ج) نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع سیاسی در کشورهای مورد مطالعه

از آمارگیری کتاب‌های منتشر شده با موضوع سیاسی، بالاترین درصد به حوزه شیعه‌پژوهی امریکا (۵۸٪) تعلق دارد که این امر حساسیت بعد سیاسی تشیع پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران را برای مراکز و شخصیت‌های شیعه‌پژوه این کشور گواهی می‌دهد.

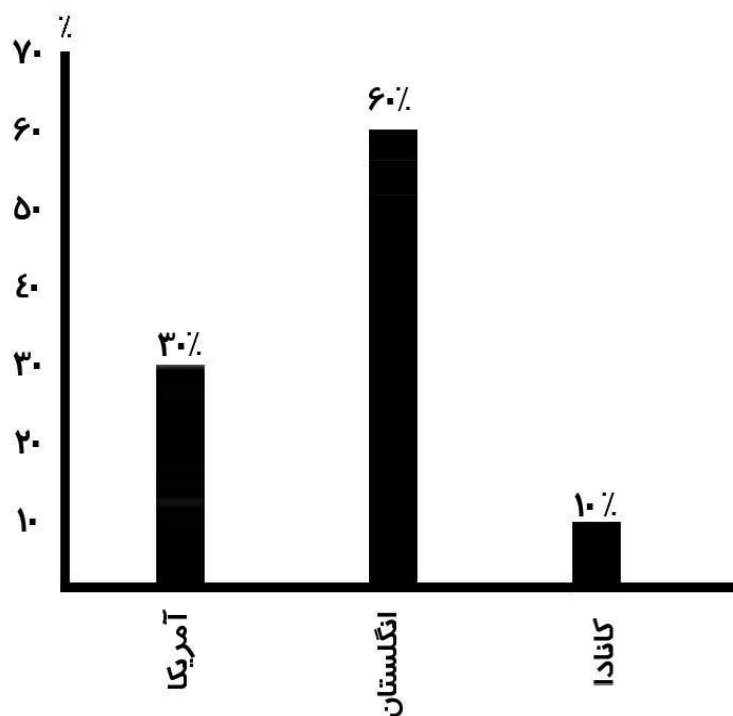
پروفسور نیکی کدی از شخصیت‌های معروفی است که آثار فراوانی را در بعد سیاسی تشیع نگاشت. این پژوهش‌گر پس از قریب نیم قرن تحقیق در حوزه مطالعات اسلامی به طور عموم و مطالعات شیعی به طور خصوص، علاوه بر تأثیر فراوان در جریان شیعه‌پژوهی امریکا در کنار اتان کولبرگ، از شخصیت‌های شناخته شده در کشور اسرائیل است.

نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع سیاسی در کشورهای آمریکا، انگلستان و کانادا
(ار ۱۹۷۹ تا قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱)

د) نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع فرقه‌شناسی

این نکته از بررسی آثار منتشر شده در این حوزه از مطالعات شیعی به دست می‌آید که توجه به تشیع از حیث فرقی آن، از موضوعات مورد علاقه شیعه‌پژوهان انگلستان (۶۰٪) به شمار می‌رود که در صدر آنها می‌توان از دکتر مادلونگ، شخصیت آشنای شیعه پژوهی جهان نام برد. البته درصد مطالعات فرق شیعی در امریکا (۳۰٪) هم چشم‌گیر است.

نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع فرقه‌شناسی
(از ۱۹۷۹ تا قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱)

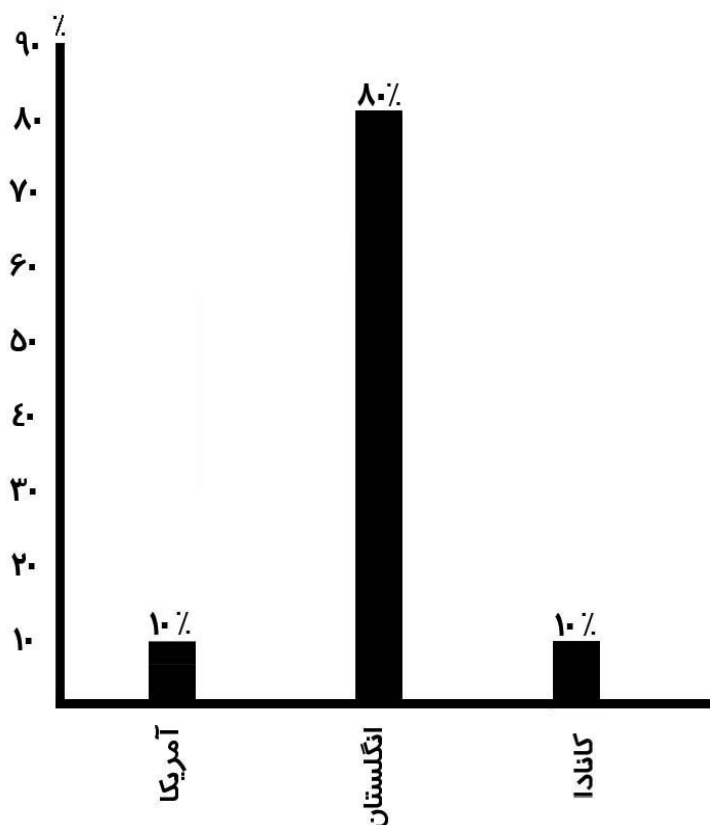
ه) نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع مباحث علمی مانند حدیث، فقه، فلسفه و عرفان

باز هم علاقه وافر شیعه‌پژوهان انگلستان به این حوزه، از بررسی آماری این دسته از کتب منتشر شده در حوزه مطالعات شیعی به دست می‌آید که علت این امر شاید از وجود مراکز علمی در این کشور نشأت بگیرد که پژوهش‌گرانی آن را هدایت و سرپرستی می‌کنند که خود دغدغه این امر را دارند؛ مانند:

۱. دکتر فرهاد دفتری در مرکز مطالعات اسماعیلی لندن که بخش پژوهش آن را عهده‌دار است و جمعی از بهترین شیعه‌پژوهان مانند دکتر مادلونگ، دکتر لالانی و دکتر کاظمی را در اختیار دارند.

دکتر گلیو و هم‌کارانشان مانند دکتر رضوی در دانشگاه اکستر؛

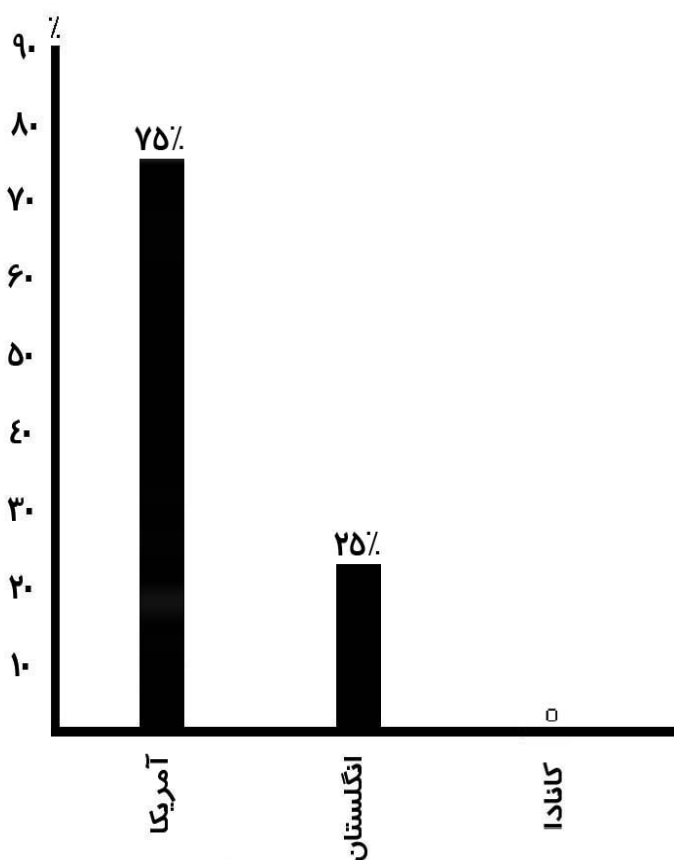
۲. دکتر نیومن در دانشگاه ادینبورگ؛

نسبت کتب‌های منتشر شده با موضوع مباحث علمی (مانند: حدیث، فقه، فلسفه و عرفان)
(از ۱۹۷۹ تا قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱)

و) نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی تشیع یکی از ابعاد مورد علاقه مطالعات شیعی در امریکا است. نمودار ذیل به وضوح نسبت این علاقه را در سه حوزه مورد مطالعه نشان می‌دهد. البته این علاقه به جامعه‌شناسی تشیع معمولاً بر جامعه ایران و در مرحله دوم لبنان تمرکز دارد که در هر دو مورد، این تعلق خاطر با علاقه‌مندی امریکا با حوزه سیاسی آن هم‌سو است.

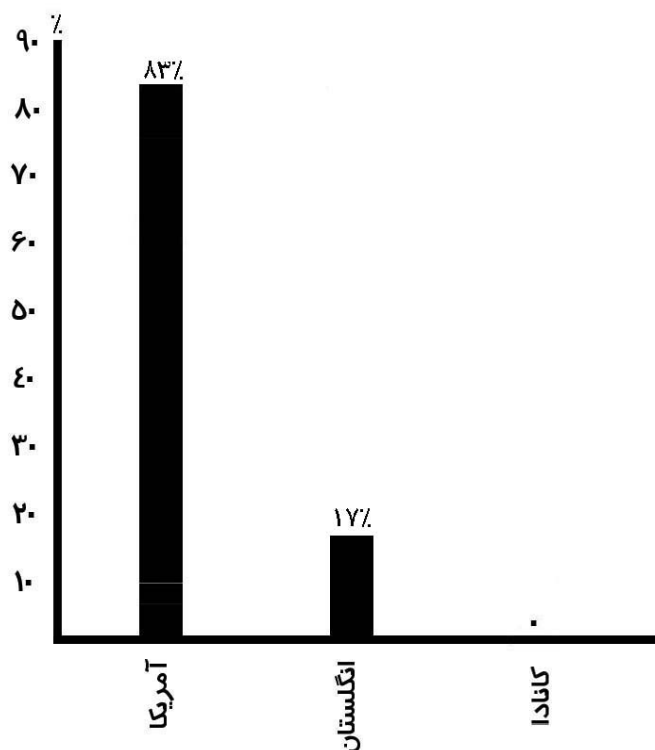

نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع جامعه‌شناسی

(از ۱۹۷۹ تا قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱)

ز) نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع تاریخ تشیع

از میان کتب فهرست شده در مجموعه حاضر که به تاریخ تشیع مربوط است، بار دیگر نمودار از درصد بالای علاقه و توجه مراکز شیعه‌پژوهی امریکا به این حوزه حکایت دارد. شاید بتوان برای این امر، ارتباط معنادار بالا بودن درصد تحقیقات انجام شده در سه حوزه سیاسی تشیع، جامعه‌شناسی تشیع و تاریخ تشیع در امریکا را به دست آورد، زیرا برای شناخت دقیق یک جریان آن هم جریان مهمی مانند انقلاب اسلامی ایران و مطالعه در سه امر تاریخ، سیاست و جامعه آن، هر پژوهش‌گری را به شناخت عمیق‌تر از این پدیده رهنمون می‌شود.

نسبت کتاب‌های منتشر شده با موضوع تاریخ تشیع
(از ۱۹۷۹ تا قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱)

ح) بررسی کنفرانس‌های برگزار شده در مورد تشیع

بنابه گفته کولبرگ، تا سال ۱۹۶۸ یعنی زمان برگزاری کنفرانس اسلامی در استراسبورگ، هیچ کنفرانس بین‌المللی که در برگیرنده کل تشیع دوازده‌امامی باشد، برگزار نشده بود و کنفرانس استراسبورگ در این میان، حادثه‌ای استثنایی محسوب می‌شود، اما تشیع در بین مطالعات اسلامی اهمیت زیادی نداشت تا زمانی که انقلاب اسلامی در ایران همگان را وادار کرد تا نگاهی تازه به این مذهب بیفکنند.^۱

با افزایش مطالعات شیعی در غرب و روی آوردن محققان بیشتر به این حوزه، بیش از گذشته به تبادل آرا میان شیعه‌پژوهان و نیز آشنایی با تحقیقات جدید احساس نیاز می‌شد؛ در نتیجه، کنفرانس‌های متعددی در مورد ابعاد گوناگون تشیع و ایران در طول دو دهه اخیر برگزار گشت که آن‌چه در مجموعه حاضر گزارش شده، تعداد شانزده سمینار و کنفرانس از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۶ است؛ از جمله:

- قرن شیعه و قلمرو ایرانی (۱۹۹۸)؛
- سومین میزگرد بین‌المللی صفویه (۱۹۹۸)؛
- کارگاه مذهب و اجتماع در ایران دوره قاجار؛
- سلسله سخنرانی‌های مطالعات شیعی در دانشگاه اروپای مرکزی (۱۹۹۹)؛
- روی‌کرد چندبعدی به مطالعات شیعی (۲۰۰۲)؛
- کارگاه تحقیقاتی و سمینار مطالعات شیعی (۲۰۰۲)؛
- تاریخ تشیع در دوران معاصر (۲۰۰۳)؛
- مطالعات شیعی (۲۰۰۴)؛
- گروه‌های مذهبی شیعه و آینده عراق (۲۰۰۶)؛
- تجدید حیات تشیع (۲۰۰۶)؛
- هنر و فرهنگ مادی تشیع ایرانی (۲۰۰۶)؛

۱. اتان، کولبرگ، مقاله مطالعات غرب در خصوص اسلام تشیع، مجموعه مقالات کنفرانس «تشیع، مقاومت، امامت»، دانشگاه تل‌آویو، ۱۹۸۴، ص ۵۹-۶۰.

- صدمین سالگرد انقلاب مشروطه ایران (۲۰۰۶)؛
  - سلسله نشست‌های بنیاد ایران‌شناسی (۲۰۰۶)؛
  - ششمین کنفرانس دوسالانه مطالعات ایران‌شناسی (۲۰۰۶).
کنفرانس‌ها حول سه محور برگزار شد:
- الف) تبادل نظر در زمینه تحقیقات صورت گرفته در حوزه مطالعات شیعی (هفت کنفرانس)؛
- ب) بررسی ابعاد سیاسی تشیع (پنج کنفرانس)؛
- ج) تاریخ ایران پس از صفویه (چهار کنفرانس)؛
- انگلستان در میان کشورهای برگزارکننده، با برگزاری نه کنفرانس، پیش‌گام این‌گونه فعالیت‌هاست و پس از آن کشور آمریکا در رده دوم قرار دارد.

سخن پایانی

در این بخش از نوشتار، به بیان نکاتی در مورد شیعه‌پژوهی غربیان می‌پردازیم. اگر بخواهیم به‌طور بسیار خلاصه، ویژگی شیعه‌پژوهی پس از انقلاب اسلامی را برشماریم، این نکات جلب توجه می‌نماید:

۱. تعداد چشم‌گیر آثار شیعه‌پژوهی در مقایسه با پیش از انقلاب

بی‌شک پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، تأثیر فراوانی بر روند شیعه‌پژوهی غربیان نهاد؛ به طوری که در همین نوشتار کوتاه بیش از یکصد اثر منتشر شده در مورد تشیع فهرست شده که با توجه به سابقه تاریخی شیعه‌شناسی غربیان، این مطلب از توجه ویژه مراکز مطالعاتی غرب به تشیع حکایت می‌کند.

۲. آثار عمدتاً سیاسی

با ورود کشورهای نظیر آمریکا و اسرائیل به جرگه شیعه‌پژوهی و تأثیر فراوان آنها بر روند مطالعات شیعی و تأکید این دو کشور بر بعد سیاسی مطالعات شیعی، آثار شیعه‌پژوهی عمدتاً با رنگ‌مایه سیاسی تشیع نگاشته شده است.

۳. ورود چشم‌گیر پژوهش‌گران اسرائیلی و امریکایی در این عرصه

با توجه دانشگاه‌هایی نظیر بارایلان، حیفا و عبری اورشلیم در اسرائیل و هفت دانشگاه مهم امریکا نظیر دانشگاه‌های هاروارد، پنسیلوانیا، اوهایو، آریزونا و کالیفرنیا به مطالعات شیعی، محققان و شرق‌شناسان این دو کشور مجال فراوانی در مورد تحقیق در ابعاد مختلف تشیع یافته‌اند.

۴. حضور چشم‌گیر پژوهش‌گران مسلمان به‌ویژه محققان ایرانی

ورود محققان مسلمان از کشورهای که تشیع در آنها زنده و پویاست، از دیگر شاخصه‌های شیعی‌پژوهی در سه دهه اخیر به‌شمار می‌آید. در این میان ورود پژوهش‌گرانی از شبه‌قاره هند مانند دکتر کاظمی، دکتر ارزینه لالانی، دکتر رضوی و دیگر پژوهش‌گران از شبه‌قاره و محققان ایرانی نظیر دکتر نصر، دکتر دفتری و دکتر باریک و محققان فراوان دیگری که در مراکز مطالعاتی اروپا و امریکا مشغول به فعالیت هستند، و با توجه به آشنایی این شیعه‌پژوهان که عمدتاً خود با مبانی تشیع آشنایی دارند، اطمینان به تحقیقات شیعه‌پژوهی بیش از گذشته افزایش یافته است.

۵. توجه به ابعاد تاریخی، اجتماعی و سیاسی تشیع در حوزه شیعه‌پژوهی امریکا

هم‌چنان‌که در بررسی آماری کتب منتشر شده در همین نوشتار گذشت، حوزه شیعه‌پژوهی امریکا به این سه بعد مطالعاتی تشیع توجه ویژه نشان داده است.

۶. توجه به ابعاد علمی - فقهی و فرقه‌ای تشیع در حوزه شیعه‌پژوهی انگلستان

سابقه آشنایی و تماس انگلستان با تشیع که به زمان استعمارگری این کشور بازمی‌گردد، سبب شده که این کشور به مباحث فرقه‌ای این مذهب، توجه ویژه‌ای داشته باشد.

افزایش تعداد کنفرانس‌های مربوط به تشیع به‌ویژه پس از یازده سپتامبر (برای مثال برگزاری شش کنفرانس در سال ۲۰۰۶ در مورد تشیع)

نکته گفتنی دیگر این‌که با مطالعه کتب و مقالات منتشر شده شیعه‌پژوهان غربی، گاه به نظر می‌رسد نتایج حاصل از مطالعات این دسته از پژوهش‌گران،

با آنچه در واقعیت امر وجود دارد، متفاوت است که این امر در برخی موارد رنجش خاطر شیعیان را باعث گردیده و به تحقیقات شرق‌شناسان نگاه بدبینانه‌ای پیدا می‌کنند. اما نباید از انصاف دور شد که در بسیاری موارد، شیوه تحقیق ایشان علمی و پژوهشی بوده، به طوری که پس از مطالعه یک مقاله یا یک کتاب از شیعه‌پژوهان مشهور غربی، آنچه در مرحله اول باعث شگفتی ما می‌شود، استفاده از حجم بزرگی از منابعی است که گاه حتی دست‌رسی آنها در کشور ایران برای پژوهش‌گران به صورت رؤیایی شیرین است. شیوه تحقیق مینیاتوری و جزء‌به‌جزء در مورد هر موضوع مورد بحث، نکته دیگر است که از مطالعه تحقیقات صورت گرفته به دست می‌آید، به طوری که گاه احساس می‌کنیم در حال خواندن مقاله‌ای دایره‌المعارفی هستیم. ذکر این نکته نیز ضروری به نظر می‌رسد که شیوه و روش تحقیق شیعه‌پژوهان غربی غالباً با رعایت سبک و سیاق علمی انجام می‌پذیرد، اما گاه به دلیل نادیده گرفتن اوضاع و حوادث سیاسی - اجتماعی شیعه و ناآشنایی با چند مبنای مهم اعتقادی شیعه مانند مسأله تقیه و نیز بی‌توجهی به مقتضیات برخی از ادوار تشیع، در نتیجه‌گیری تحقیقات خود دچار اشتباه شده و به بی‌راهه رفته‌اند.^۱

آنچه گفته شد، مختصری از مشخصات تحقیقات شیعه‌پژوهی غرب بود، اما همان‌گونه که در ابتدای مقاله اشاره شد و ذکر آن در این جا نیز خالی از فایده نیست، این نکته است که به نظر می‌رسد با توجه به اوضاع کنونی و سالیان پس از یازده سپتامبر، دوره جدیدی از مطالعات اسلامی به طور عام و دوره‌ای نو از شیعه‌پژوهی به طور خاص را شاهد هستیم که البته قضاوت در این مورد کمی زود هنگام به نظر می‌رسد و گذشت زمان ویژگی‌های این دوره را پررنگ‌تر خواهد نمود.

هم‌چنین توجه علاقه‌مندان به بحث مطالعات شیعی را به این نکته جلب می‌نماییم که باید میان نوشتارهای خبری و تحقیقات علمی تفاوت قایل شد.

۱. برای مثال نک: محسن الویری، نقد نظریه‌های در پیدایش شیعه اثناعشری، فصل‌نامه پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام، ش ۲، و نیز نقد دکتر قاسم جوادی صفری، رئیس گروه ادیان و مذاهب مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام، بر کتاب دوره شکل‌گیری تشیع دوازده‌امامی، انتشارات مؤسسه شیعه‌شناسی، ۱۳۸۶.

معمولاً نوشتارهایی که در مورد اسلام و تشیع در عرصه خبر و اطلاع‌رسانی در غرب منتشر می‌شود، چندین برابر حجم مطالعات علمی است و متأسفانه، همین رسانه‌های غربی، ملاک قضاوت افکار عمومی غرب با اسلام و تشیع هستند.

این اشتباهی بزرگ خواهد بود که میان دو حیطه مقالات رسانه‌ای و مقالات و نوشته‌های علمی تفاوتی قایل نباشیم؛ زیرا اسلام‌شناسی رسانه‌ای در کل و شیعه‌شناسی رسانه‌ای به‌طور خاص، از سوءبرداشت غریبان آکنده است و معمولاً از اسلام به صورت یک مشکل و زخم اجتماعی برای جهان یاد می‌شود.^۱

«در خلال چند سال گذشته، به ویژه از زمانی که حوادث در ایران به این شدت توجه اروپایی‌ها و امریکا را به خود جلب کرد، وسایل ارتباط جمعی به پوشش خبری دادن به اسلام، پرداخته‌اند ... اما این پوشش خبری دادن به اسلام، پر از سوءبرداشت و مطالب گمراه‌کننده است.»^۲

«اسلام» از این دید، یعنی فقط آن چیزی که منابع نفتی غرب را در دست دارد.^۳

رسانه‌های غرب به‌ویژه رسانه‌های امریکا در مورد شیعه و ایران نیز به صورت نمایشی بلهوسانه شامل سینه‌زنی و مشت بلند کردن، برخورد می‌کند.^۴ دانش‌مند فقید ادوارد سعید، در آخرین کتاب خود از سری مطالعات شرقی یعنی *پوشش خبری اسلام در غرب* به نقل از یکی از جراید غرب برای اذعان به کج‌فهمی غریبان از تشیع می‌نویسد:

«هرجا شیعیان وجود داشته باشند در دسر وجود خواهد داشت»^۱ و یا به نقل از کانال CBS در یکی از برنامه‌های شبانه‌های خود، محرم را جشن معارضة

۱. ادوارد، سعید، *پوشش خبری اسلام در غرب*، ترجمه عبدالرحیم گواهی، ص ۵، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸.

۲. همان.

۳. همان، ص ۱۲.

۴. همان، ص ۲۶.

حضرت محمد ﷺ با رهبران جهان معرفی می‌نماید که مسلمانان شیعی برپا می‌کنند و نیز شیعیان یک مجتمع شکنجه و آزار دارند.^۲

با این وضع، نباید انتظار داشت که نوشتن تعدادی کتاب و مقاله در مورد تشیع توسط مراکز علمی و شخصیت‌های دانشگاهی غرب، در مقابل انبوه این اخبار و مقالات گمراه‌کننده راه به جایی ببرند. از سوی دیگر، حتی آثار علمی نیز - همان‌گونه که گذشت - نباید با نگاه تأیید کامل نگریسته شوند؛ زیرا کاستی‌ها و محدودیت‌هایی که شیعه‌پژوهان غربی با آن مواجه هستند نیز چشم‌گیر است.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

کتاب

۱. اسعدی، مرتضی، *مطالعات اسلامی در غرب انگلیسی زبان*، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۱.
۲. *اسلام از نظرگاه اندیشمندان غرب*، ترجمه و حواشی علی اصغر حکمت، انتشارات امیرکبیر، تهران ۱۳۵۷.
۳. الویری، محسن، *مطالعات اسلامی در غرب*، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۱.
۴. *انقلاب اسلامی در پایان نامه‌های دانشگاهی جهان*، تدوین مرکز اسناد انقلاب اسلامی، انتشارات مرکز اسناد، ۱۳۷۸.
۵. بدوی، عبدالرحمان، *فرهنگ کامل خاورشناسان*، دفتر تبلیغات اسلامی، قم.
۶. سعید، ادوارد، *پوشش خبری اسلام در غرب*، ترجمه عبدالرحیم گواهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران ۱۳۷۸.
۷. شمیتکه، زابینه، *اندیشه‌های کلامی علامه حلی*، آستان قدس، مشهد، ۱۳۷۸.
۸. *فرهنگ خاورشناسان*، تألیف گروه مؤلفان و مترجمان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران ۱۳۷۶.
۹. فلاطوری، عبدالجواد، «تحقیق عقاید و علوم شیعی»، یادنامه علامه امینی، به اهتمام سید جعفر شهیدی و محمدرضا حکیمی، ص ۴۳۷، شرکت سهامی انتشار، تهران ۱۳۵۲.
۱۰. لالانی، ارزینه، *نخستین اندیشه‌های شیعی تعالیم امام باقر علیه السلام*، نشر فروزان روز، تهران ۱۳۸۱.
۱۱. مادلونگ، ویلفرد، *جانشینی حضرت محمد صلی الله علیه و آله*، ترجمه احمد نمایی، جواد

قاسمی، محمد جواد مهدوی و حیدر رضا ضابط، به کوشش بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

مقالات:

۱۲. احمدوند، عباس، گزارشی کوتاه از چاپ و نشر قرآن کریم در غرب.
۱۳. احمدوند، عباس، گذری بر مطالعات شیعی در غرب، مجله مقالات و بررسی‌ها، دفتر ۶۳، انتشارات دانشکده الهیات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۱۴. الویری، محسن، نقد نظری‌های در پیدایش شیعه اثناعشری، فصل‌نامه پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام، شماره ۲.
۱۵. الویری، محسن، ایران شناسی: تعامل و تفاوت روی‌کردها با اسلام‌شناسی و شرق‌شناسی، خلاصه مقالات نخستین همایش ملی ایران شناسی، ص ۳۲۳، دایره سبز، تهران ۱۳۸۱.
۱۶. انقلاب اسلامی در پایان‌نامه‌های دانشگاهی، تدوین مرکز اسناد انقلاب اسلامی، انتشارات مرکز اسناد، ۱۳۷۹.
۱۷. ریچارد، سی مارتین، تاریخچه مطالعات اسلامی در غرب، ترجمه سید حسن اسلامی، آینه پژوهش، بهمن و اسفند ۱۳۷۷، شماره ۵۴.
۱۸. سلسله مجلات شیعه‌شناسی، مؤسسه شیعه‌شناسی، قم.
۱۹. عباسی، مهرداد؛ آقایی، سید علی، امامان شیعه در دایره‌المعارف اسلام، کتاب ماه دین، آذر و دی ۱۳۸۲، ش ۷۴-۷۵، ص ۴۶.
۲۰. کولبرگ، اتان، مطالعات غرب در خصوص اسلام تشیع، مجموعه مقالات کنفرانس «تشیع، مقاومت، انقلاب»، دانشگاه تل آویو، ۱۹۸۴ به سرپرستی دکتر مارتین کرامر.
۲۱. گزارش سلسله نشست‌های بنیاد ایران‌شناسی، روزنامه شرق، سال سوم، شماره ۷۵۴، دوشنبه ۱۸ اردیبهشت ۱۳۸۵.

ب) منابع انگلیسی

1. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*. Vol.LXIV Part 2 2001.
2. Center for Middle Eastern studies, University of Texas
3. *Early Shi'i Thought: the Teachings of Imam Muhammad al-Bahir*. New York, 2000.
4. *International Journal of Shi'i Studies (IJSS)*.
5. *Journal of Qur'anic Studies*.
6. *Journal of Semitic Studies* © 2003 by *University of Manchester*.
7. Library and Archives Canada کانادا ملی آرشیو ملی
<http://www.collectionscanada.ca/index-e.html>.
8. *The Formative Period of Twelver Shiism: Hadith as Discourse between Qom and Baghdad*, Andrew Newman, Richmond, Curzon, 2000.
9. The Institute of Advanced Studies of The Hebrew University of Jerusalem.
10. The International Society for Iranian Studies (ISIS).
11. The Iran Heritage Foundation (IHF).
12. *The Journal of south Asian and Middle Eastern Studies*.
13. The London Middle East Institute (LMEI).
14. The School of Oriental and African Studies, University of London.
15. Yule, Henry (Ed.), *The Travels of Marco Polo*, Dover Publications, New York, 1983.

ج) سایت‌های دانشگاه‌ها و مراکز اسلام‌شناسی و شیعه‌پژوهی

1. www.lancs.ac.uk دانشگاه لنکستر
2. www.mmu.ac.uk دانشگاه منچستر
3. www.iis.ac.uk مؤسسه مطالعات اسماعیلی
4. www.bristol.ac.uk دانشگاه بریستول
5. www.princeton.edu دانشگاه پرینستون
6. www.yale.edu دانشگاه ییل
7. www.anu.edu.au دانشگاه ملی استرالیا
8. www.unimelb.edu.au دانشگاه ملبورن
9. www.biu.ac.il دانشگاه بار ایلان
10. www.haifa.ac.il دانشگاه حیفا
11. www.ol.huji.ac.il دانشگاه عبری اورشلیم (بیت المقدس)
12. www.sheffield.ac.uk دانشگاه شفیلد

13. دانشگاه لندن (مدرسه مطالعات آسیایی و آفریقایی (سوآس) www.soas.ac.uk
  14. دانشگاه لیدز www.leeds.ac.uk
  15. دانشگاه کمبریج www.cam.ac.uk
  16. دانشگاه گلاسکو www.gla.ac.uk
  17. دانشگاه ناتینگهام www.nottingham.ac.uk
  18. دانشگاه آریزونا www.asu.edu
  19. دانشگاه اوهایو www.osu.edu
  20. دانشگاه پنسیلوانیا (مرکز مطالعات شرقی) <http://mec.sas.upenn.edu/>
  21. دانشگاه ویلانوا (ایالت پنسیلوانیا) www.artsci.villanova.edu
  22. دانشگاه کالیفرنیا-لوس آنجلس www.ucla.edu
  23. دانشگاه هاروارد www.harvard.edu
  24. دانشگاه یانگز تاون www.yzu.edu
  25. بنیاد میراث ایران www.iranheritage.org
  26. مرکز مطالعات ایرانی www.iranianstudies.net
  27. دانشگاه بلومنت www.belmont.edu
  28. مرکز مطالعات شرقی دانشگاه تگزاس <http://uts.cc.utexas.edu/>
  29. انتشارات بریل - لیدن هلند <http://www.brill.nl/>
  30. دانشگاه کنکوردیا www.concordia.ca
  31. دائرة المعارف اینترنتی شیعه . <http://www.al-islam.org/encyclopedia/index.html>
۳۲. امامیه از منظر غربیان: سایت الشیعه،
http://www.al-shia.com/html/far/khavar/maqalat/emameeh_qarb.htm.